

„Musíme láskou obejmout i tuto těžkou dobu...“¹

Reflexe témat z celokongregační kroniky sester boromejek z let 1948 až 1952

Kateřina Štrofová

“THIS DIFFICULT TIME, WE MUST ALSO EMBRACE WITH LOVE...”

A REFLECTION ON THEMES DISCUSSED IN THE CONGREGATION CHRONICLE OF THE SISTERS OF MERCY OF ST. CHARLES BORROMEIO IN THE YEARS 1948 TO 1952

The paper discusses the first years of the communist dictatorship as reflected in the Congregation Chronicle of the Sisters of Mercy of St. Charles Borromeo, placing the topic in the context of the relationship between the state and the church in the mid-20th century and in the context of the nuns' work in health and social institutions. It also investigates the circumstances in which the chronicle was created within the religious community as a unique historiographical account.

KEYWORDS:

Sisters of Mercy of St. Charles Borromeo; beginning of the communist dictatorship; religious orders versus the state; chronicles; women's religious life; socialist health care

KRONIKA JAKO FENOMÉN A CÍRKEVNÍ TÉMATA VE DRUHÉ POLOVINĚ 20. STOLETÍ

Záznamy v kronikách jsou v průběhu staletí typickým vyjádřením pocházejícím z církevního prostředí. Pokud lze porovnat množství historiografických zpracování kronik klášterů, řádů a kongregací v předmoderní době a v moderních a soudobých dějinách, je možné říci, že středověké a raně novověké prameny církevní provenience jsou oproti textům tohoto typu z 19. a 20. století v naprosté převaze. Dodejme, že v předmoderní době tvoří tyto texty většinou část literární tvorby spjaté s řeholním prostředím. Pro starší období lze uvést zpracování středověkých kronik Marií Bláhovou. Raně novověkou církevní historiografií tematizuje Jan Zdichynec v článku o narativních pramenech klášterů cisterciáček² nebo Marek Brčák píšící o kronikách kapucínů.³ Řádovou historiografií v raném novověku se zabývají také Kateřina Bobková-Valentová a Jarmila Kašpárková.⁴ Působení řeholního společenství Školských

---

1 Soukromý archiv Kongregace Milosrdných sester sv. Karla Boromejského (dále Soukromý archiv KMSKB), Kronika Kongregace Milosrdných sester sv. Karla Boromejského (dále jen Kronika), kniha A, díl X., 1948–1952, s. 3.

2 Jan ZDICHYNEC, *Narativní prameny vybraných klášterů cisterciáček v českých zemích*, Folia Historica Bohemica 29, 2014, č. 2, s. 347–370.

3 Marek BRČÁK, *Kroniky českých a moravských kapucínských řeholních domů ze 17. a 18. století*, Folia Historica Bohemica 29, 2014, č. 2, s. 383–407.

4 Kateřina VALENTOVÁ — Jarmila KAŠPÁRKOVÁ (edd.), *Historiam scribere. Řádová historiografie raného novověku II. Biografický slovník*, Praha 2018.

sester de Notre Dame v 19. století a v první polovině 20. století popisuje ve své studii Dana Jakšičová.⁵ O římskokatolické církvi nejen v 19. století pojednávají Tomáš Petráček,⁶ Zdeněk Nešpor⁷ nebo Jiří Rak.⁸

Co se týče církevní tematiky ve druhé polovině 20. století obecně, většina autorů se zaměřuje na vztah komunistického režimu a jednotlivých církví, perzekuci věřících a všechny její formy, které si pod tímto slovem lze představit, dále na téma skryté církve, druhého vatikánského koncilu či působení církví po roce 1968. Pozornost je věnována například také církevním představitelům i laikům působícím v prostředí disentu či exilu a všeobecně církevním aktivitám v době totality. Vznikají i monografie věnující se jednotlivým osobnostem, které zasazují životní příběh jednotlivce do obecného kontextu dějin římskokatolické církve během komunistického režimu.⁹ Uvedeným tématům se věnuje také množství kvalifikačních prací.

Své vlastní dějiny zpracovávají buď samy členky kongregace či řádu, anebo je reflektují historici a historičky, kteří se řeholními tématy zabývají profesionálně. Z publikací o ženských kongregacích, řádech či konventech, které vyšly v poslední době, lze

5 Dana JAKŠIČOVÁ, *Největším pokáním je společný život. Komunity Kongregace Chudých školských sester de Notre Dame*, in: Ivana Čornejová — Hedvika Kuchařová — Kateřina Valentová (edd.), *Locus pietatis et vitae. Sborník příspěvků z konference konané v Hejnicích ve dnech 13.–15. září 2007*, Praha 2008, s. 227–245.

6 Tomáš PETRÁČEK, *Sekularizace a katolicismus v českých zemích. Specifické rysy české cesty od lidové církve k nejateističtější zemi světa*, Ostrava 2013.

7 Zdeněk R. NEŠPOR, *Náboženství v 19. století. Nejcírkevnější století, nebo období zrodu českého ateismu?*, Praha 2010.

8 Kristina KAISEROVÁ — Martin VESELÝ — Jiří RAK (edd.), *Národ místo Boha v 19. a první polovině 20. století. Sborník příspěvků z konference konané ve dnech 21.–22. dubna 2005 v Ústí nad Labem*, Ústí nad Labem 2006.

9 Stanislav BALÍK — Jiří HANUŠ, *Katolická církev v Československu 1945–1989*, Brno 2013; TÍŽ, *Letnice dvacátého století. Druhý vatikánský koncil a české země*, Brno 2012; Marie BULÍNOVÁ — Milena JANIŠOVÁ — Karel KAPLAN (edd.), *Církevní komise ÚV KSČ 1949–1951. I. Církevní komise ÚV KSČ („církevní šestka“). Duben 1949 — březen 1950*, Edice dokumentů, Brno 1994; Alena JEŽKOVÁ, *Tichá srdce. Kláštery a jejich lidé*, Praha 2019; Jan KAFKA, *V hodině velké zkoušky. Církevní politika státu v severovýchodních Čechách v letech 1948–1960*, Červený Kostelec 2017; Karel KAPLAN, *Stát a církev v Československu v letech 1948–1953*, Brno 1993; TÝŽ, *Státní církevní politika 1948–1950*, in: Jan Stříbrný — Jiří Hanuš (edd.), *Stát a církev v roce 1950. Sborník příspěvků z konference pořádané Českou křesťanskou akademií, Ústavem pro soudobé dějiny, Centrem pro studium demokracie a kultury ve spolupráci a Arcibiskupstvím pražským dne 21. června 2000 v Emauzském klášteře v Praze*, Brno 2000, s. 10–20; Michal SKLENÁŘ, *Děkan Václav Boštík. Farnost v Ústí nad Orlicí mezi lety 1927 a 1963 jako obraz dějin římskokatolické církve*, Praha 2019; Jiří Rajmund TRETĚRA, *Zákon o církvích ze 14. října 1949 a likvidace autonomie církví v Československu v letech 1948–1950*, *Revue církevního práva* 21, 2015, č. 2, s. 69–85; Václav VAŠKO, *Neumlčená. Kronika katolické církve v Československu po druhé světové válce II*, Praha 1990; Stanislava VODIČKOVÁ, *Zavírám vás do svého srdce. Životopis Josefa kardinála Berana*, Brno 2009; Vojtěch VLČEK (ed.), *Ženské řehole za komunismu (1948–1989). Sborník příspěvků z konference pořádané Konferencí vyšších představených ženských řeholí v ČR a Českou křesťanskou akademií dne 1. října 2003 v kostele sv. Voršily v Praze*, Olomouc 2005.

uvést například *Dějiny konventu sester alžbětinek* od Jitky Křečkové a Hedviky Kuchařové,¹⁰ *Skrze kříž ke světlu. Kronika 1948–2000*¹¹ z pera Pavly Křivánkové o České provincii Milosrdných sester sv. Kříže nebo publikace pojednávající o historii a působení Kongregace Šedých sester III. řádu sv. Františka od SM Mlady Šipanové a Pavla Hrdiny.¹²

Uvedené publikace o dějinách ženských řeholních společenství vyplňují prázdný prostor v polistopadové historiografii a nabízejí nové oblasti výzkumu. Tyto texty popisují většinou nejnovější dějiny kongregace, v opačném případě vedou svůj výklad již od založení společenství. Jde o zpracování běžně nedostupných kronik a archivních řeholních materiálů. Některé řády a kongregace neumožňují přístup do svých archivů, proto se k nim badatel může vztahovat pouze zprostředkovaně. Publikace P. Křivánkové, J. Křečkové a H. Kuchařové jsou zpracovány na základě výzkumu archivních pramenů, literatury i vzpomínek jednotlivých sester. Jde však spíše o popis historických událostí, jak následovaly za sebou, než o tematizování určitých oblastí nebo o vhléd do řeholní komunity skrze kroniku „zevnitř“.

Tato studie se zabývá celokongregační kronikou sester boromejek a pokouší se o její rozbor. Chronologický popis událostí je ve studii vztažen k politickému a společenskému kontextu. Důležitým aspektem je také pokus o zachycení perspektivy řeholnic a jejich pohledu na svět „za zdmi kláštera“ v období po únoru 1948. Dále jde o snahu charakterizovat, jak řeholnice vnímaly zásahy do svých společenství komunistickým režimem. V neposlední řadě je alespoň v náznacích zachyceno prožívání spirituality řeholnicemi v polovině 20. století. Cílem studie je tedy analýza řeholní kroniky, která je sice čas od času využívána publikovanými odbornými texty či studentskými pracemi, ale spíše jen jako doplnění informací ke zkoumanému tématu než jako samostatný historický pramen.

VZTAH STÁTU A ŘÍMSKOKATOLICKÉ CÍRKVE PO ÚNORU 1948¹³

Druhá světová válka přináší nejen téma Slovenského štátu, Jozefa Tisa a ľudové strany, ale také mnoho totálně nasazených, internovaných, vězňených a umučených představitelů církve, kněží, řeholníků a řeholnic. Římskokatolická církev vyšla z druhé světové války s určitým morálním kreditem. Důležitým mezníkem ve vývoji

---

Jiný pohled na výzkum římskokatolické církve v době zakladatelského období komunistického režimu přináší Martin PÁCHA, *Katolická církev brýlemi komunistické represe. Možnosti výzkumu katolické církve v českých zemích v raném období komunistické diktatury*, *Soudobé dějiny* 26, 2019, č. 2–3, s. 350–363.

10 Jitka KŘEČKOVÁ — Hedvika KUCHAŘOVÁ, *Dějiny konventu alžbětinek v Praze. 300 let od jejich příchodu do Prahy*, Praha 2020.

11 Pavla KŘIVÁNKOVÁ, *Skrze kříž ke světlu. Kronika 1948–2000*, Olomouc 2004.

12 Mlada ŠIPANOVÁ, *Lomec. Poutní mariánské místo na jihu Čech*, Lomec 2014; Mlada ŠIPANOVÁ — Pavel HRDINA, *Lomec. Poutní kostel Jména Panny Marie*, Lomec 2000.

13 Autorka studie se zabývala ve své bakalářské práci tématem vztahu státu a církve v prostředí nemocnice, viz Kateřina ŠTROFOVÁ, *Nemocnice jako místo vztahu komunistického režimu a římskokatolické církve po únoru 1948. Zdravotnická péče a duchovní činnost Milosrdných*

ženských řeholí je rok 1945, kdy musely do zahraničí odejít německé řeholnice, aby tím zamezily zrušení kongregace (například sestry boromejky),¹⁴ i přes předchozí pomoc poskytovanou domácímu odboji. Po mnoho let dvoujazyčné společenství bylo v poválečné době vnímáno jako nežádoucí. Odsunutí i následný dobrovolný odchod německých řeholnic znamenal pro mnoho řádů a kongregací výrazný úbytek členek, a tudíž problémy se zabezpečením působišť, na nichž sestry pracovaly před válkou. Rok 1948 znamenal pro vztah státu a římskokatolické církve taktéž významný mezník. V roce 1949 byly církve tzv. církevními zákony podřízeny státu a vznikl Státní ústav pro věci církevní, který převzal kontrolu nad církvemi. Z perzekucí, administrativních zásahů a věznění konce čtyřicátých a padesátých let je zřejmé, že pro komunistický režim v Československu byla svobodná existence církve nepřijatelná. Režim vnímal vliv církve na společnost jako nežádoucí, a i proto musely řeholnice v průběhu padesátých let odejít z nemocnic, škol a sociálních ústavů.

Komunistická ideologie vnímá náboženství nejen jako „opium lidstva“, ale pokládá je také za „idealistický světový názor“, který brzdí rozvoj lidově demokratického zřízení¹⁵ a vývoj „nového socialistického člověka“. V popisovaném období byl za jediný „vědecky správný“ směr považován marxismus-leninismus, a i proto nemohla církev v dosavadní šíři naplňovat své učitelské a pastorační poslání. Představitelé režimu se snažili nabídnout věřícím jinou alternativu a zaplnit prostor, který by po odvrácení se od náboženství a církve vznikl, prostřednictvím popularizačních přednášek, sportovních závodů, filmu, divadla či estrád.¹⁶

Jaroslav Cuhra uvádí, že po celých čtyřicet let byl důraz na ateizaci společnosti důležitým prvkem obecného pojetí vykonávání a udržování moci.¹⁷ Poukazuje také na určitou proměnu ateizačních snah od roku 1948 až po normalizaci. Těsně po válce, a nelze opomenout tvrdé zásahy proti hlavním představitelům katolické církve po únoru 1948, navenek nedocházelo k úvahám o neslučitelnosti náboženství a participaci na budování socialismu. Už v létě 1952 se však objevila výhrušná vyjádření ministra informací Václava Kopeckého o „nepřátelích lidově demokratického režimu“, „nepřátelích míru“ a také o tom, že se režim nezastaví ani „[...] před vstupem na tzv. posvátnou půdu kostelů, klášterů [...]“.¹⁸ To je vzhledem k tématu studie signifi-

---

sester sv. Karla Boromejského v nemocnici v Českém Brodě a zásahy okresního církevního tajemníka do jejich činnosti (1948–1959), bakalářská práce, Ústav českých dějiny FF UK, Praha 2020. Pro podrobnější výklad období po 25. únoru 1948 viz první kapitolu: „Vztah státu a církve po únoru 1948 a legalizace státního dozoru nad církvemi“, s. 18–28.

14 Výměnu na pozici generální představené kongregace uskutečnily Klementina Zaunmüllerová (generální představenou 1936–1945) a Žofie Bohumila Langrová (generální představenou 1946–1970).

15 V. VAŠKO, *Neumlčená*, s. 21–22.

16 Jaroslav CUHRA — Marie ČERNÁ — Markéta DEVÁTÁ — Tomáš HERMANN — Pavlína KOUROVÁ, *Pojetí a prosazování komunistické výchovy v Československu 1948–1989*, Praha 2020, s. 40.

17 Tamtéž, s. 32.

18 Tamtéž, s. 36. Jaroslav Cuhra zde popisuje projev Václava Kopeckého z ustavujícího sjezdu Československé společnosti pro šíření politických a vědeckých znalostí z června 1952, který byl následně 22. června otištěn v *Rudém právu* a slovenské *Pravdě*.

kantní z důvodu zásahu StB a nuceného odchodu sester boromejek v srpnu 1952 z jejich mateřského kláštera a nemocnice pod Petřínem. Kopecký nemluvil pouze o hlavních představitelích církve, ale i o „prostých pracujících“ a věřících lidech, kteří podle něj „zaostávají ve svém smýšlení“, žijí v rozporu „se zákony lidského pokroku“, jsou „brzdovou silou“ a mohou se stát nepřáteli pokroku, dělnické třídy, socialismu a míru.¹⁹

Zajímavá je také otázka prostoru, v němž se mohl občan s řeholnicemi oblečenými do řeholního šatu setkat. Komunistický režim cílil k nepřátelskému vnímání církve i řeholí a pokoušel se o odstranění řeholnic ze všech míst, kde by byly na očích běžným občanům (budoucím „novým socialistickým lidem“).²⁰ Předtím však bylo běžné, aby se kromě nemocnic, sociálních ústavů a škol setkal občan s řeholnicí (žijící ve společenství s možností vycházet z kláštera) na ulici, v kostele či ve veřejné dopravě. Na tomto místě je třeba také podotknout, že komunistický režim vstoupil do nemocnic, škol a sociálních ústavů jako nový subjekt, který si dělal nároky na jejich přetváření. Pokud vezmeme v úvahu, že komunistická rétorika vyčleňovala ze společnosti osoby pevněji spojené s církví a víru v Boha jako hodnotu samu o sobě, řeholnice neměly být na veřejnosti (a všude tam, kde by mohly občany státu ovlivňovat) vítány. Během padesátých let zmizely z Prahy a většina z nich byla v Československu v průběhu času internována, poslána do továren v příhraničí, odsouzena a vězněna nebo přesunuta na jiná působiště k tělesně či duševně handicapovaným dospělým či dětem, případně do domovů pro seniory.

Počet míst, kde byly řeholnice po druhé světové válce činné, byl například v Praze stále vysoký. Sestry boromejky působily v nemocnici pod Petřínem do roku 1952, ovšem vlastní ošetrovatelskou školu musely opustit již roku 1950. V bývalém sirotčinci (obecné škole a za druhé světové války domově pro přestárlé) v Karlíně pracovaly do roku 1950 a v ženské trestnici v Praze-Řepích do téhož roku.²¹ Šedé sestry III. řádu sv. Františka, s mateřským klášterem v Bartolomějské ulici, byly činné také na několika místech. V dětské nemocnici na Praze 2 působily do roku 1954. V Libni do roku 1951 ošetrovaly epileptiky v ústavu Valentinum. V motolské nemocnici pracovaly v tzv. lupusním ústavu (dnešní pavilon infekčních hepatitid) do roku 1952 a mezi lety 1972–1983 se na Smíchově v ústavu Palata dokonce staraly o nevidomé. Sídliť tam i domov seniorů.²² Malá skupina sester alžbětinek pracovala v nemocnici sv. Alžběty na Slupi do roku 1960.²³

19 Tamtéž. K dalším etapám vývoje ateizace společnosti v padesátých letech, během pražského jara a normalizace viz tamtéž, s. 31–56. Pro tuto studii je relevantní zmínka o odsvěcení kostela sv. Karla Boromejského u nemocnice pod Petřínem na přelomu let 1959/1960.

20 O tomto tématu pojednává například Lukáš FASORA — Jiří HANUŠ — Denisa NEČASOVÁ, *Svědnost sociálního experimentu. Nový člověk 20. století*, Praha 2018, nebo Denisa NEČASOVÁ, *Nový socialistický člověk. Československo 1948–1956*, Brno 2018.

21 Kronika, s. 72.

22 Oficiální webová stránka Kongregace Šedých sester III. řádu sv. Františka, dostupná z: www.sedesestry.cz/poslani/služba-nemocnym [náhled 15. 10. 2022].

23 Oficiální webová stránka Řádu sv. Alžběty, dostupná z: <https://alzbetinkypraha.websnadno.cz/Sestry-alzbetinky.html> [náhled 29. 9. 2022]. Avšak stránka pravděpodobně není aktualizována. Pro srovnání viz J. KŘEČKOVÁ — H. KUCHAROVÁ, *Dějiny*, s. 116–121. Zde

Nelze se nepozastavit nad tím, že sestry boromejky, a pravděpodobně nebyly jediné, nuceně odcházely ze svých působišť v odlišných časových úsecích. Pokud jde o příklady historiografických textů²⁴ z řeholního prostředí, lze z nich skutečně doložit, že řeholní sestry odcházely z nemocnic v průběhu padesátých let. Ve vinohradské nemocnici působily boromejky do roku 1957, v nemocnici v Českém Brodě u Prahy do roku 1959 a v nemocnici v Kutné Hoře do téhož roku. Pokud se však týká působení řádových sester v domovech pro seniory a léčebnách tělesně či mentálně postižených dětí i dospělých, zde zůstávaly řeholnice i po roce 1968.²⁵

Nabízí se otázka, proč přes všeobecně známý represivní vztah komunistického režimu k církvi působily řeholnice v mnoha nemocnicích i hluboko do padesátých let. Vysvětlení je prozaické. Zaprvé, místní lidosprávy, orgány KSČ a vedení nemocnic neměly dostatek vyškoleného laického personálu, kterým by řeholnice nahradily, a proto řádové ošetřovatelky v nemocnicích potřebovaly. Z podstaty řeholního povolání byla služba pacientům sebeobětujícího se charakteru. Z finančního hlediska bylo působení řeholnic pro vedení nemocnice levnější, než kdyby zaměstnalo civilní zdravotní sestry, kterých stejně zpočátku nebyl dostatek. Zadruhé, péče řeholnic o pacienty byla pečlivá a kvalitní — řádové sestry měly letité zkušenosti z praxe na odděleních. Bydlely přímo v nemocnici nebo v jejím areálu, a tak mohly být nemocným neustále k dispozici, i proto, že neměly vlastní rodinu. V nemocnicích často pracovaly už před únorem 1948. Již při jednáních o stavbě nemocnice se počítalo s řeholnicemi jako ošetřovatelkami, a proto mělo dojít ke stavbě budovy, kde by sestry bydlely a měly kapli.²⁶ A zatřetí, řádové sestry měly dobré pracovní

---

je popsán osud pražských alžbětinek, které byly po roce 1953 přesouvány z místa na místo a internovány v Broumově a v Oseku u Duchcova. Jejich konvent byl definitivně zrušen roku 1957. Část řeholnic byla přesunuta do Broumova, část do brněnského konventu. Během šedesátých až osmdesátých let byly alžbětinky nejen z pražského konventu, ale i z konventů dalších (Brno, Kadaň, Jablunkov) přesouvány do různých působišť, postupně stárly a umíraly. Roku 1989 se dožilo pouze devět z původního počtu sedmatřiceti alžbětinek pražského konventu (číslo se vztahuje konci čtyřicátých let). O alžbětinkách v době nesvobody viz tamtéž, s. 108–127.

24 Kromě celokongregační kroniky sester boromejek jde například ještě o kroniku skupiny sester boromejek pracujících v nemocnici v Českém Brodě mezi lety 1905–1959, tj. Soukromý archiv KMSKB, Index domů KMSKB. Podle zachovalé dokumentace, r. 1837–2007. C Kronika MSKB, díl XII, 1958–1967. Kronika Milosrdných sester sv. Karla Boromejského v Českém Brodě. Nemocnice. Archivářka boromejek s. Fidelis poskytla autorce také opsanou část z kroniky, v níž se vzpomíná na působení řeholnic ve vinohradské nemocnici v letech 1902–1957 a také na působení sester v Kutné Hoře.

25 Oficiální webová stránka Kongregace Šedých sester III. řádu sv. Františka, dostupná z: www.sedesestry.cz/poslani/služba-nemocnym [náhled 15. 10. 2022].

26 Soukromý archiv Kongregace Milosrdných sester sv. Kříže se sídlem v Kroměříži, Nové Město na Moravě, nemocnice (1940–1956), nečíslováno. Autorce studie není známo, jestli jde o výpisky z kroniky nebo o sepsané vzpomínky některé ze sester, protože Milosrdné sestry sv. Kříže neposkytují ze svého archivu kroniky společenství. Materiály poskytla s. Jana prostřednictvím e-mailové korespondence. Pokud se týká českobrodské nemocnice, již během jednání o její stavbě v roce 1901 se počítalo s ubytováním řeholnic.

vztahy s lékaři,²⁷ kteří v některých případech nechtěli nést odpovědnost za provoz nemocnice bez řeholních ošetřovatelek.²⁸

Jan Kafka vysvětluje, proč stát řeholnice z ústavů vytlačoval, ale v některých případech naopak jejich působnost rozšiřoval. Uvádí několik faktorů. K nedostatku ošetřujícího a zdravotnického personálu vedla pravděpodobně preference těžkého průmyslu a podceňování služeb. Řeholnice se dokázaly přizpůsobit fungování nemocnice či sociálního ústavu díky celibátu a řádové disciplíně. Nepožadovaly pravidelné směny, dovolenou, mateřskou dovolenou nebo nárok na ošetřování dětí. Kafka také pojednává o tom, že došlo k nadbytku řeholnic kvůli odstranění sester z původních pracovišť v rámci akce Ř a že ani jejich umístění v internačních kláštěrech a závodních internátech nebylo vyhovující. Stát je tedy poté začal přesouvat do sociálních služeb.²⁹

KRONIKA KONGREGACE MILOSRDNÝCH SESTER SV. KARLA BOROMEJSKÉHO

Už sama skutečnost, že kroniku píše ženy, je výjimečná a ve starších obdobích zřídka myslitelná. To, že prameny sepisují samy řeholnice nebo jejich představená, je rozdílem oproti předmoderní době, během níž kroniky psali muži — řeholníci, supervizoři, probošti či kaplani klášterů — a podávali tak informace o řeholnicích i o jejich ženských protějšcích.³⁰ Specifikem moderního období je také fakt, že ženy samy vedou svou kongregaci. Přesto postavení ženy v římskokatolické církvi nebylo a ani v současnosti není jednoduché.

K pramenům pocházejícím z řeholního prostředí sester boromejek ve 20. století patří celokongregační kronika, kroniky filiálních domů (tj. kroniky společenství sester pracujících v nemocnicích, školách a sociálních ústavech), kronika mladších řeholnic pracujících v továrnách, vzpomínky jednotlivých sester (právě na dobu odsunutí do továrny nebo do internačního kláštera) a nekrology. Jistě to není celkový výčet. Archivy nejsou vždy snadno dostupné a badatelům zcela otevřené. Obezřetnost týkající se zpřístupňování archiválií je v církevním prostředí obecnou tendencí, především co se týče období moderních a soudobých dějin. V tomto ohledu jsou sestry boromejky určitou výjimkou, protože poskytují většinu svých archivních materiálů ochotně. Především díky současné správce archivu SM Fidelis je možné právě skrze tento fond alespoň částečně analyzovat korpus řeholních pramenů.

Viz publikace o historii nemocnice Josef LEDEČ — Jaroslav ZICH a kolektiv vedoucích pracovníků NsP, *80 let Nemocnice v Českém Brodě*, s. l. 1985, s. 8.

27 SOKA Kolín, f. ONV Český Brod, Církevní politika, sledování vývoje církevního života. Zprávy okresního církevního tajemníka 1951–1960, karton 473, sign. 460, inv. č. 401, s. 79.

28 Kronika, s. 160.

29 J. KAFKA, *V hodině velké zkoušky*, s. 256.

30 J. ZDICHYNEC, *Narativní prameny*, s. 347–370.

Řeholní kronika je specifickým a z hlediska hodnocení pramene složitě interpretovatelným textem, protože se pohybuje na rozhraní ego-dokumentu a literárního pramene, přičemž obsahuje také úřední prvky. Pramenem osobní (soukromé) povahy je kronika sester boromejek z toho důvodu, že není určena veřejnosti, ale je zaměřena pouze dovnitř kongregace, a zpracovávala ji (pro sledované období) řeholnice, která sice působila v čele této církevní instituce, ale stále zůstávala soukromou osobou. Znak literárního pramene lze najít i v řeholní kronice. Autorka či autorky tohoto typu pramene události logicky skládají za sebe, třídí informace, pracují s nimi, občas je komentují a zprostředkovávají je skrze svou osobu potencionálnímu čtenáři.³¹ Tím vším nabízejí vlastní specifický pohled na dobové události a podávají určitý obraz toho, co kongregace prožila nejen jako celek, ale i prostřednictvím jednotlivých řeholnic. Je také důležité si uvědomit, že po obsahové stránce není možné v kronice zachytit všechny události, které se staly, a že jde tedy o určitý výběr toho, co autorka kroniky považovala za podstatné.

Text kroniky působí narativně a čtivě, je napsán plynulým stylem. Pokud na něj lze nahlížet prostřednictvím dělení pramenů úřední proveniencí, je možné uvést charakteristiku pamětní (zachování informací pro budoucnost), vnitroinstitucionální (vznik kroniky z vnitřních potřeb kongregace a zaměření dovnitř tohoto společenství), normativní (poskytnutí informace o dobové právní situaci kongregace, částečně o církevním i politickém prostředí, v němž kongregace působí) a evidenční (zaznamenání kvantifikovatelných jevů jako počet mateřských a filiálních domů, z nichž musely řeholnice odejít, počet vězňů a jinak perzekvovaných řeholnic, počet roků vězení, k nimž byly řeholnice odsouzeny).³²

Řeholní kronika slouží jako zachycení paměti pro budoucí působení kongregace. Odpověď na otázku, zda se dnešní generace řeholnic seznamuje s historickými prameny svého společenství, například s kronikami, není autorce studie známa. Je však velmi pravděpodobné, že v rámci vyprávění mezi generacemi řeholnic, mezi těmi, které prožily léta totality, a těmi, které přijaly zasvěcený život o desítky let později, se vzpomínky sdělují. V tomto kontextu je pro paměť kongregace signifikantní také to, že nejstarší řeholnice, které prožily druhou světovou válku, těsně poválečné období a období komunismu, v současnosti umírají a s nimi mizí i jejich vzpomínky.

Tázání se po autorce či autorkách kroniky směřuje k odpovědi, že kronika sester boromejek je přinejmenším pro období mezi lety 1948 až 1952 kolektivním dílem, na němž se podílelo sester několik. Hlavní autorkou pro toto období je Žofie Bohumila Langrová (1896–1979), která byla generální představenou kongregace mezi lety 1946 až 1970. Během psaní kroniky byly využity i vzpomínky jiných sester, které popisovaly události, jež SM Bohumila nemohla zažít. Matka Bohumila byla po svém zatčení v lednu 1952 ve vyšetřovací vazbě v pražské Ruzyni a poté byla odsouzena ve vykonstruovaném procesu nazvaném Oto Mádr a spol. ke dvaceti letům vězení.³³

31 Tomáš DVORÁK — Tomáš BOROVSÝ, *Úvod do studia dějepisu I*, Brno 2014, s. 29–44.

32 Tamtéž.

33 Soudní přelíčení s Bohumilou Langrovou probíhalo na brněnském stadionu. Ve stejném procesu byla odsouzena například profesorka Růžena Vacková nebo již zmíněný římskokatolický kněz Oto Mádr, kterého právě generální představená boromejek skrývala

SM Žofie Bohumila Langrová, generální představená boromejek mezi lety 1946–1970, na fotografii v řeholním šatu před druhým vatikánským koncillem.

Zdroj: www.boromejky.cz/matka-bohumila [náhled 13. 10. 2022].

Vzpomínky dalších řeholnic obsažené v kronice zachycují především nucený odchod z mateřského kláštera i z nemocnice, práci v trutnovské textilní továrně Texlen a internaci v klášteře v Hejnicích.³⁴ U příslušných pasáží jsou tužkou připsána řeholní jména sester, které pravděpodobně na danou dobu vzpomínají.³⁵ Není zřejmé, kdo a v jaké době tyto vpisky udělal a jak zjistil, že autorkami daných pasáží jsou právě tyto sestry. Je možné, že řeholnice, které poskytly své vzpomínky, označila již Matka Bohumila, anebo byla jména sester připsána k příslušným vzpomínkám v průběhu let samotnými sestrami nebo jinou řeholnicí. Nabízí se také otázka, jakým způsobem docházelo k doplnění událostí, u kterých SM Bohumila nebyla přítomna. Pravděpodobně požádala dané sestry, aby své vzpomínky do textu doplnily. Ani v tomto případě však není odpověď jasná.

Jak již bylo zmíněno výše, v archivu boromejek se nachází i nekrology sester, které obsahují vzpomínkovou formou sepsaný životopis řeholnic a dovětek o posledních letech jejich života napsaný jinou sestrou.³⁶ Dalším typem archivních pramenů

---

v klášteře. Matka Bohumila prošla věznicemi v Novém Jičíně, Praze-Pankráci a Pardubicích. Po propuštění na amnestii v roce 1960 dožila ve Znojmě-Hradišti.

³⁴ Kronika, s. 170–181 (Trutnov — továrna Texlen), s. 183–199 (internace v Hejnicích).

³⁵ Tamtéž, s. 174–175. Jsou zde připsána jména: s. Terezie, s. Xavera, s. Agnes.

³⁶ Soukromý archiv KMSKB, Nekrology Milosrdných sester sv. Karla Boromejského, zemřelých v roce 2010, 2011, 2012. Například na s. 68–73 se nachází nekrolog s. Edigny, která v srpnu 1952 dohlížela na předání inventáře novému správci nemocnice.

je kronika týkající se osudu mladších řeholnic. Je záznamem o pracovním nasazení v těžkých podmínkách továrny, kam byly sestry z mateřského kláštera odvezeny 15. srpna 1952. Kronika obsahuje množství fotografií a ručně kreslených obrázků ilustrujících fyzicky i psychicky náročné období.³⁷ Posledním typem pramene jsou kroniky společenství působících v tzv. filiálních domech nebo některých institucích, jako byly nemocnice, které netvořily z hlediska řádové organizace filiálky. Jako příklad lze uvést kroniku společenství sester boromejek, které působily mezi lety 1905 až 1959 v nemocnici v Českém Brodě u Prahy.³⁸

Badatelskou hodnotu kroniky zvyšuje skutečnost, že SM Bohumila opsala do textu přesné úryvky dokumentů, které byly sestřám zasílány z různých úřadů;³⁹ jsou zde tedy obsaženy i dokumenty úřední proveniencí. V kronice se objevuje také přepsaná pasáž z *Rudého práva* ze 17. června 1952 s názvem *Vlci v rouše beránčím*, která informuje o průběhu vykonstruovaného procesu Oto Mádr a spol.,⁴⁰ anebo vzpomínky na jednání ministra Plojgara s generálními a provinciálními představenými řádů a kongregací.⁴¹ Praxe opisování dalších dokumentů do kronik je běžnou záležitostí i pro předmoderní období a ani prameny z církevního prostředí nejsou výjimkou.

VZNIK KRONIKY

Během přemýšlení o kronikách ženských řádů a kongregací vyvstane několik problematických témat, respektive otázek, na které nelze podat generalizovanou odpověď. Je však třeba o nich uvažovat ve smyslu konkrétní komunity a zkoumané kroniky. Jde především o problematiku autorství, kdy a jakým způsobem kronika vzniká, kde vzniká, jaký je styl psaní kroniky a další vnitřní i vnější charakteristiky tohoto typu pramene.

Celokongregační kronika boromejek vznikala od počátku jejich působení v Čechách (tj. od příchodu v roce 1837) z různých zápisků první generální představené Matky Terezie Helvigové a ze vzpomínek sester — především těch, které byly tehdy ve vedení kongregace. V roce 1907 při sedmdesátém výročí příchodu sester do Čech byla kronika vydána tiskem v němčině. Několik exemplářů i jejich ručně psaná předloha se nachází v archivu sester boromejek. Tato kronika byla pravděpodobně v šedesátých letech 20. století přeložena do češtiny a opisována na stroji. Matka Bohumila zpracovávala dějiny kongregace (přibližně roky 1900–1970) v sedmdesátých

³⁷ Tamtéž, *Historie KMSKB, Vzpomínky, Sestry v továrně od 15. 8. 1952*, nečíslováno.

³⁸ Tamtéž, *Index domů KMSKB. Podle zachovalé dokumentace, r. 1837–2007. C Kronika MSKB, díl XII., 1958–1967. Kronika Milosrdných sester sv. Karla Boromejského v Českém Brodě. Nemocnice.*

³⁹ *Kronika, s. 78–80 (převzetí ošetrovatelské školy boromejek), s. 95–97 (stanovení nových příjmů řeholním zaměstnancům ve státní správě), s. 149–150 (platové zařazení sester podle zákona č. 66/1950 Sb., tj. zákona o pracovních a platových poměrech státních zaměstnanců), s. 182–183 (oběžník ministerstva zdravotnictví týkající se příjmů členů řádů).*

⁴⁰ Tamtéž, s. 141–142.

⁴¹ Tamtéž, s. 97–121.

letech. V té době již nepůsobila ve funkci generální představené a žila (až do své smrti) na Hradišti u Znojma.⁴² Zpětný pohled do doby padesátých let přináší určité limity, protože zkušenost s přístupem státu k církvi a ženským řeholním společenstvím v době tzv. normalizace byla odlišná než ta s perzekucí zakladatelského období komunistického režimu. V tomto směru je také podstatné uvažovat nad problematikou paměti a nad výběrem událostí do kroniky v rámci vzpomínání na dobu před dvaceti lety.

Archiv boromejek byl do roku 1952 uložen v mateřském klášteře pod Petřínem. Z Prahy byl pod vlivem politických událostí přesunut právě v tomto roce do Rožďalovic, kde měly sestry domov důchodců pro řeholnice. Zde setrval až do konce padesátých let, kdy byly boromejky z domova vypovězeny a jejich písemnosti byly odvezeny na Hradiště u Znojma. V té době byl rekonstrukcí staré křižovnické komendy na Hradišti sv. Hypolita vybudován nový mateřinec, kde měly sestry boromejky až do konce totality centrum své kongregace. Zde byl archiv uchovávan až do konce devadesátých let 20. století. Poté se vrátil zpět do Prahy. Celokongregační kronika i kroniky ostatních domů jsou i dnes dokumenty soukromého charakteru a mimo společenství se nepředkládají. V současné době se kronika kongregace stále píše, má ji na starosti řeholnice v komunitě v Prachaticích.⁴³

PERSPEKTIVY CELOKONGREGAČNÍ KRONIKY SESTER BOROMEJEK

Nyní se na celokongregační kroniku podívejme podrobněji. Z kroniky vystupují přinejmenším tři roviny: duchovní, kulturně-historická a rovina svědectví sester o totalitě. Duchovní rovina se projevuje množstvím citátů z Bible, nábožensky laděných básní od laických autorů (J. V. Sládek) i řeholnic samotných (nelze zjistit autorství). Dále ji můžeme rozeznat v tom, že na každý rok si kongregace volí svého patrona (1948 — archanděl Rafael, 1949 — sv. Štěpán, 1950 — sv. Jan Evangelista, 1951 — sv. Prokop, 1952 — tehdy pouze blahoslavený Jan Sarkander, svatořečen 1995),⁴⁴ k jehož duchovnímu odkazu se poté společenství vztahuje. Tuto rovinu lze také vysledovat v řadě opsaných povzbuzujících promluv do těžké doby, například oběžník od generální představené zasláný všem fliálkám 12. března 1948.⁴⁵ V rámci duchovní roviny kroniky je také třeba vyzvednout skutečnost, že text napsaly hluboce věřící ženy žijící zasvěceným životem, pro něž jsou důležité žitá víra a blízkost společenství.

Pokud jde o kulturně-historickou rovinu, je nutné vysvětlit, co se pod tímto pojmem skrývá. Je zřejmé, že zasvěcený život se vyznačuje specifickými křesťanskými

42 Převzato z e-mailové korespondence se současnou správkyňí archivu sester boromejek s. Fidelis, 11. prosince 2021. Upraveno autorkou studie.

43 Převzato z e-mailové korespondence se současnou správkyňí archivu sester boromejek s. Fidelis, 11. prosince 2021. Upraveno autorkou studie.

44 Kronika, s. 2 (sv. Rafael), s. 40 (sv. Štěpán), s. 54–55 (sv. Jan Evangelista), s. 88 (sv. Prokop), s. 122 (bl. Jan Sarkander).

45 Tamtéž, s. 7.

kulturními prvky, které se objevují v působení řádů a kongregací po dlouhá staletí. Může jít například o uchování společného života v komunitě, společného místa pro spánek a stravování, každodenní modlitby, adorace a bohoslužby, řeholní sliby chudoby, čistoty a poslušnosti. Různá řeholní společenství mají různá charismata a poslání. Jde mimo jiné o charitativní a ošetrovatelskou činnost v nemocnicích a ústavech sociální péče, působení ve školství (vzdělávací a výchovná činnost), misijní aktivity v Evropě i na ostatních kontinentech nebo o samotnou kontemplaci. Pokud jsou některé nebo všechny tyto prvky narušeny, jde o výrazný zásah do řeholního života daného společenství.

Všechny tyto charakteristiky jsou konkrétními prvky, kterými mohou řeholnice působit v laické společnosti. Skrze tyto komunitně a generačně předávané zkušenosti mohou laici poznávat zasvěcený život řeholních sester. Zmíněné charakteristiky se v průběhu staletí přenášejí, částečně se proměňují s ohledem na příslušné dějinné období a vlivem historických okolností. Nelze opomenout ani bohatou rozmanitost a četnost řádů, kongregací i konventů a jejich spiritualit. Konkrétní realizaci lze kromě osobního setkání s členkami těchto společenství poznat právě skrze řeholní prameny, jakými jsou také kroniky. Nelze zapomenout ani na skutečnost, že existují typy společenství, jejichž otevřenost, respektive uzavřenost vůči světu se liší. Sestry boromejky však patří k těm otevřenějším, k těm, které lze z laické perspektivy poznávat snáze.

S ohledem na dějiny církve je třeba poukázat na fakt, že kronika sester boromejek z let 1948 až 1952 pojednává o období ještě před druhým vatikánským koncilem (1962–1965), který přinesl změny týkající se i ženských řeholí. Text kroniky z přelomu čtyřicátých a padesátých let tvoří dobový obraz předkoncilního ženského řeholního společenství. Také jde o dobu, kdy kongregace v jednotlivých zemích ještě nebyly sdruženy do jedné federace. V současnosti vlivem historických událostí tvoří boromejská společenství Federaci sedmi samostatných generalátů (tj. sídel kongregací, tzv. „mateřských domů“, v nichž sídlí generální představená se svou radou pro konkrétní stát) v Nancy, Trevíru, Praze, Třebnici, Vídni, Mikołowě a Graftschafu.

Třetí rovinou kroniky je svědectví o totalitě. Ta se projevuje v konkrétních informacích ze života boromejek po únoru 1948, který byl ovlivněn čím dál tím vyšším počtem administrativních a jiných perzekučních zásahů a pokračoval uvězněním představených a odchodem z mateřského kláštera a nemocnice v roce 1952. Na tomto místě není možné popsat po obsahové stránce vše, co řeholnice prožily, ale lze vybrat například události týkající se vnějších zásahů do komunity sester.

V kronice lze vysledovat kromě tří popsanych rovin ještě dvě další úrovně, které je možné označit jako „velké“ a „malé“ dějiny, vzájemně se prolínající. Jde o prvoplánové pojmenování, použité funkčně pro vysvětlení, co se pod těmito pojmy skrývá. Pod pojmem velkých dějin si lze představit zmínky o dějinách církve, vyhlášení Milosrdného léta papežem Piem XII. (1954) a dogmatu o Nanebevzetí Panny Marie⁴⁶ (1950) s historicko-teologickým vysvětlením, o čem jde a co to pro církev znamená.⁴⁷ Dále se v kronice píše o potýkání státu a církve po únoru 1948, o jednání komunistických

46 Tamtéž, s. 84–85.

47 Tamtéž, s. 52–54.

představitelů, například ministra Plojhara⁴⁸ a úřadů s nejvyššími církevními osobami a představitelkami řádů a kongregací, nebo zmínky o tom, že se vede „studená hospodářská válka velmocí, ale také velký duchovní boj o duše“.⁴⁹ Na hranici mezi malými a velkými dějinami stojí poděkování ze sekretariátu papeže Pia XII. za blahopřání boromejek k papežovu výročí vysvěcení na kněze (kněžské svěcení 2. dubna 1899, výročí svěcení 2. dubna 1949).⁵⁰

Jako malé dějiny lze vnímat události uvnitř jednotlivých komunit. V tomto případě jde o zprávy o prožívání Vánoc společenstvím pražských boromejek roku 1949⁵¹ v mateřském domě a následně roku 1954 v internaci v Hejnicích,⁵² přivtělení albrechtické provincie k pražskému generálnímu domu od třebsnické kongregace v roce 1946 nebo třisetleté výročí založení kongregace sester boromejek slavené 18. června 1952.⁵³ Významně formující pravděpodobně bylo i společně prožívané zatčení a odsouzení generální představené, její povolené návštěvy, internování generální vikářky, prokurátorky a novicmistrové, život v internaci spolu se sestrami z dalších řádů a kongregací i uvěznění dalších sester boromejek. Z hlediska vztahů a zasvěceného života uvnitř komunity byly jistě důležité i každodenní modlitby, bohoslužby a spolupráce u lůžek nemocných, stejně jako udržování řeholního života ve vězení, internaci nebo v dalších filiálních domech, v nichž nejen sestry boromejky zažívaly nátlak.

Pokud lze uvažovat o paměti kongregace, z pohledu kronik je víceúrovňová. Tyto úrovně nelze hodnotit z hlediska důležitosti. Kromě výše popsaných rovin jde o úroveň celokongregační, řekněme všeobecnou, a úroveň filiální, tedy rovinu menších komunit působících v nemocnicích nebo sociálních ústavech. Patří sem i vzpomínky vystěhovaných sester pracujících v továrnách. Prameny k oběma těmto úrovním paměti uchovává současná kongregace ve svém archivu.

KOMUNISTICKÝ REŽIM A MILOSRDNÉ SESTRY SV. KARLA BOROMEJSKÉHO POHLEDEM KRONIKY

Již během únorových událostí 1948 si byly pražské boromejky vědomy toho, že nový režim nebude církvi nakloněn. 26. února si nechal jeden z lékařů, který se stal předsedou vzniknuvšího akčního výboru v nemocnici pod Petřínem, zavolat generální představenou SM Bohumilu Langrovou. Výbor se „usnesl“ o odchodu představené nemocnice SM Chrysostomy Tyralíkové. Řeholnice pracující v nemocnici a lékárně dostala dovolenou a musela odejít do Pelhřimova za tamější představenou.⁵⁴ Následoval nucený odchod sester ze sirotčince ve Strakoněch, z vychovatelny v Kostomlatech a nemocnice v Litoměřicích. V listopadu 1948 přestávají působit v ženské

48 Tamtéž, s. 97–121.

49 Tamtéž, s. 4.

50 Tamtéž, s. 44

51 Tamtéž, s. 50–52.

52 Tamtéž, s. 198.

53 Tamtéž, s. 142–144.

54 Tamtéž, s. 6. Autorce není známo, do jakého působiště v Pelhřimově s. Chrysostoma odešla.

trestnici v Praze-Řepích.⁵⁵ Pražská nemocnice boromejek byla zestátněna 1. ledna 1949⁵⁶ a stejný osud potkal také nemocnice v Mělníku-Podolí a Městě Albrechticích.⁵⁷

Průběžně probíhalo jednání pracovníků ministerstva kultury a Státního úřadu pro věci církevní (dále SÚC) s hlavními představitelkami řádů a kongregací, ale nebylo úspěšné.⁵⁸ Oklešťování činnosti řeholnic pokračovalo zestátněním škol kongregace a odchodem sester-učitelek z jejich stávajících povolání do kongregačních nemocnic.⁵⁹ V roce 1948 byly zestátněny školy v Praze-Úvoze nebo hradčanský ústav pro nevidomé v Loretánské ulici.⁶⁰

V dubnu 1950 v rámci tzv. akce K byli z Prahy odvezeni premonstráti a redemptoristé. Tím sestry boromejky přišly o své zpovědníky,⁶¹ čímž byl zasažen jejich život jako zasvěcených osob žijících v klášteře, které se mají pravidelně zpovídat. V tomto období dochází také k dalšímu jednání SÚC s představitelkami řádů a kongregací, ale vyvolá jen další nedůvěru řeholnic ke státním orgánům.⁶² V tomto roce zároveň došlo k mnoha nuceným odchodům řeholnic z domovů pro seniory, škol, domovů mládeže, vychovatel, vlastní ošetrovatelské školy v Praze a dalších domů. Je zajímavé, že některé odchody se udály ještě před tzv. akcí Ř, tedy před červencem až zářím 1950. Nutno ještě zmínit, že v rámci této „akce“ nebyly pražské boromejky ze svého kláštera a nemocnice odvezeny. Stalo se tak až o dva roky později.

Boromejky musely odejít z domova pro přestárlé v Českých Budějovicích (leden 1950), excercičního domu ve Frýdku-Místku a na Svaté Hoře u Příbrami (duben 1950) a z nemocnice v Kladně (červenec 1950) do nemocnice v Kutné Hoře, kde už skupina sester působila. V červenci 1950 sestry odešly z ozdravovny pro nemocné řeholnice v Piešťanech do internačního kláštera v Beckově. V srpnu 1950 musely definitivně odejít například ze svých škol v Brně-Líšni, Zákupech a Teplicích a také z domova pro přestárlé v Kobylé a ze sesterské ozdravovny v Hraběšicích ve Slezsku. V září 1950 odešly z domovů mládeže v Brně, Českých Budějovicích, Tachově, Jiřikově, Varnsdorfu, Jihlavě, Filipově a z pražského Karlína, kde postupně sídlil nalezinec, sirotčinec, obecní škola, studentský domov a za druhé světové války domov pro přestárlé. Z litoměřického semináře, kde se staraly o domácnost, byly odvezeny také na začátku září 1950.⁶³ V listopadu 1950 musely boromejky odejít ze smíchovského domova pro přestárlé a nemocné sestry do Vidnavy na polských hranicích.⁶⁴ Jako jedno z posledních míst (ještě před odchodem z pražského mateřského kláštera) sestry roku 1951 opustily mateřské školy kongregace v Novém Jičíně a v Praze na Pohořelci.⁶⁵

55 Tamtéž, s. 32.

56 Tamtéž, s. 38.

57 Tamtéž, s. 40.

58 Tamtéž, s. 41.

59 Tamtéž, s. 48.

60 Tamtéž, s. 45–49.

61 Tamtéž, s. 57.

62 Tamtéž, s. 58–66.

63 Tamtéž, s. 66–75.

64 Tamtéž, s. 85–87.

65 Tamtéž, s. 89, 92.

Jde o výčet velkého množství různých typů škol, opatroven, dětských domovů a domovů mládeže. Právě vzdělávání a péče o opuštěné bezprizorní děti byla důležitou náplní činnosti řeholnic. Ty vytvářely podmínky, které byly jakýmsi sociálním zázemím v obdobích, kdy neexistovaly státní ústavy péče o dítě ani jiné instituce či neziskové organizace. Skutečnost, že řeholnice i kolem poloviny 20. století spravují různé typy zařízení a působí v nich, lze vysvětlit významným rozvojem ženských řeholních společenství od druhé poloviny 19. století. Civilizační dílo řeholnic bylo skutečně rozsáhlé. Pracovaly ve státních a městských nemocnicích, chudobincích a sirotčincích a s pomocí mecenášů zakládaly nové ústavy. Staraly se o obživu dětí a starých lidí, zakládaly ústavy pro slepce, hluché a němé děti. Řeholnice vyslyšely výzvy 19. století a postaraly se o potřeby, které zatím stát ani obec nedokázaly zcela saturovat.⁶⁶ Toto civilizační dílo znatelně přerušil až vývoj po únoru 1948.

Všechny tyto nucené odchody nebo přesuny jsou důkazem komunistické perzekuce řeholí a římskokatolické církve obecně. Ukazují na vztah režimu k církvi, postupné oklešťování jejího vlivu na společnost a zatlačování mimo veřejný prostor.⁶⁷ Ač řeholnice v některých nemocnicích zůstávaly i v průběhu padesátých let, byly pod neustálým tlakem a pod víceméně pravidelnou kontrolou okresních církevních tajemníků. K nejtvrdějším zásahům do kongregace sester boromejek patří vyšetřování ve vazbě, odsouzení a věznění, které se týkalo nejen hlavních představených komunit (Praha — Bohumila Žofie Langrová, Prachatice — Marie Vojtěcha Antonie Hasmandová) nebo dalších filiálních představených, ale i generálních vikářek, řádových zdravotních sester, pracovník v kancelářích, účetní, kuchařky a několika čekatelek.⁶⁸ K vykonstruovaných procesům, v nichž byly boromejky souzeny, patří procesy Oto Mádra a spol., Janča a spol., Bradna a spol. a navazující. Na dvě sestry byla uvalena vyšetřovací vazba. Jedna řeholnice byla souzena samostatně a u některých je jako důvod odsouzení uvedena pomoc při útěku či ukrývání kněze, pobuřující hovory o maďarském povstání nebo účast na excerciciích pronásledovaného kněze.⁶⁹

PRAŽSKÝ MATEŘSKÝ KLÁŠTER A NEMOCNICE POD PETŘÍNEM

S výše zmíněným civilizačním dílem a rozvojem ženských kongregací v 19. století souvisí i případ sester boromejek. V roce 1834 vyhledal kněz Heřman Dichtl na žádost Aloise Klára, který chtěl řeholnice získat pro péči o slepce, dvě české dívky. Ty vstoupily do noviciátu v Nancy a následovaly je dvě další. V roce 1837 se řeholnice

66 Srov. T. PETRÁČEK, *Sekularizace*, s. 51.

67 K tématu sekularizace ještě například Jan TESAŘ, *The History of Scientific Atheism. A Comparative Study of Czechoslovakia and Soviet Union (1954–1991)*, Göttingen 2019, zde především s. 71–121; Martin PÁCHA, „To bych nebyl bolševikem, abych z boje utíkal.“ *Příklad sekularizačních snah rané komunistické diktatury v Československu*, Kuděj 21, 2020, č. 1–2, s. 50–61.

68 V. VLČEK (ed.), *Ženské řehole*, s. 228–231. Celkově bylo uvězněno, odsouzeno nebo vyšetřováno ve vazbě dvaadvacet boromejek.

69 Tamtéž, s. 221, 228–231. Na s. 224–226 jsou uvedeny změny v působitích, odkud musely boromejky odejít.

vrací do Prahy a s francouzskou představenou začínají svou činnost v Klárově ústavu. V roce 1842 zakoupily dva domky ve Strahovské zahradě, které se staly základem kláštera a nemocnice pod Petřínem. V květnu 1851 byl položen základní kámen kostela sv. Karla Boromejského.⁷⁰

Přestože zde rozebíráme celokongregační kroniku, která by měla pojednávat o událostech týkajících se celé kongregace, je třeba zmínit i to, co se stalo s pražským mateřským domem a samotnými řeholicemi. Obecné informace o tzv. akci Ř jsou známé. Probíhala ve dvou fázích — první trvala od 26. července do 15. srpna 1950 a druhá v noci z 27. na 28. září 1950. Některé přesuny a odchody proběhly ještě do konce listopadu téhož roku.

Co se týče pražských boromejek, ve druhé polovině kroniky se píše o různých jednáních řeholic se SÚC a dalšími úřady. V červenci 1952 se objevuje téma povinného zdravotnického školení, tedy už po lednovém zatčení generální představené. Školení se následně ukázalo být politickou záležitostí a boromejky ho odmítaly.⁷¹ Tato skutečnost se stala pravděpodobně oficiální záminkou pro následné represe, respektive jednou z nich. To ukazuje na snahu komunistického režimu a úřadů po únoru 1948 najít legální důvod k pronásledování řeholic. Dále se ve vztahu režimu a řeholic objevuje jednání o přijetí státního platu a zastavení vyplácení vestiáře. Státní plat řeholnice odmítaly,⁷² protože by se tak staly státními zaměstnankyněmi a mohly by být rozhodnutím úřadů přesunovány mezi působišti, což by vedlo k roztržení sesterských komunit a výraznému narušení řeholního života.

Rok 1952 přinesl boromejkám nejhorší možný scénář. Osudnými dny byly 23. a 24. leden, kdy příslušníci StB vtrhli do nemocnice pod Petřínem a následně i do kláštera.⁷³ Generální představená Žofie Bohumila Langrová byla zatčena a odvezena do vyšetřovací vazby v Ruzyni; odsouzena je 13. června 1952 v již zmiňovaném vykonstruovaném procesu s knězem Otou Mádrem. Následující lednové dny dojde v Bartolomějské k výslechu dalších sester z čela kongregace, totiž nynější i bývalé generální prokurátorky a sestry, která měla na starosti potraviny. Na jaře obdržely všechny řády a kongregace přípis Náboženské matice z 6. března 1952 týkající se povinnosti sepsat veškerý majetek a majetková práva. Tyto informace měly být následně předány SÚC,⁷⁴ aby mohly úřady a nová správa zdravotnických zařízení převzít řeholní majetek a prostory. Tento dokument boromejky skutečně vypracovaly a 25. března 1952 ho Náboženské matici zaslaly.⁷⁵

70 Další informace viz www.boromejky.cz/historie a www.boromejky.cz/nemocnice-milosrdnych-sester [náhled 15. 10. 2022]. Nebo A. JEŽKOVÁ, *Tichá srdce*, s. 400–432.

71 *Kronika*, s. 42.

72 *Tamtéž*, s. 96.

73 Pronásledování sester boromejek a podrobný popis událostí v lednu 1952 uvádí ve svém článku Anna MACOURKOVÁ, *Ve jménu zákona otevřete klauzuru. Pronásledování Milosrdných sester sv. Karla Boromejského v 50. letech 20. století*, *Paměť a dějiny* 6, 2012, č. 3, s. 55–64, dostupné z: www.ustrcr.cz/data/pdf/pamet-dejiny/pad1203/055-064.pdf [náhled 15. 10. 2022]. V kronice sester boromejek je událost popsána na s. 122–138.

74 *Kronika*, s. 140.

75 *Tamtéž*.

Nedošlo pouze k lednovému zatčení generální představené — 28. června 1952 byly z Prahy odvezeny další řeholnice z vedoucích míst kongregace a byly internovány v bývalém františkánském klášteře v Hejnicích.⁷⁶ Šlo o generální vikářku Theoforu Kmoníčkovou (odsouzena 3. března 1959 ke třem letům vězení), generální prokuratoru Adélu Hönigovou, novicmistrovou Euthalii Duškovou, představenou albrechtické komunity Klementu Soukupovou, představenou z Jiříkova Leokadii Součkovou a představenou ze Šternberka Dolorosu Lukášovou.⁷⁷ V přístupu k řádům a kongregacím zvolil komunistický režim strategii jednání a nátlaku.⁷⁸ Na úrovni řeholních společenství byly odděleny řeholnice nejen od své generální představené a sester ve vedení kongregace, ale také od některých filiálních představených, a mateřský generální dům od domů filiálních, respektive filiální domy od mateřského klášteřa.

Během letních měsíců až do konce roku 1952 dochází k nuceným odchodům z dalších působišť a k zatýkání řeholnic v Jihočeském kraji, například prachatické představené Marie Vojtěchy Hasmandové a představené nemocnice v Českých Budějovicích, představené ze Strakonice, z Písku a Hrabce. V Novém Jičíně byly zatčeny představená, dvě sestry a dvě kandidátky působící v charitním domově. V některých nemocnicích však boromejky působily i během padesátých let. Záleželo na schopnosti režimu, místních národních výborů a vedení nemocnic, zda dokázaly nahradit řeholní ošetrovatelky těmi civilními.

Vraťme se ještě na okamžik k situaci pražského mateřince v srpnu 1952. Povědomí o tom, že brzy dojde k nucenému odchodu, se začalo u boromejek objevovat přinejmenším od konce července. Kongregace obdržela přípis sekretariátu ministerstva zdravotnictví z 30. července 1952, v němž se uvádělo, že se sestry musí zúčastnit postgraduálního školení v takovém rozsahu, jak byl předepsán pro střední zdravotnické pracovníky. 3. srpna mělo na školení nastoupit patnáct řeholních zdravotnic. V této době už v nemocnici pracovalo jedenáct civilních ošetrovatelk.⁷⁹

Na jednání Ústředního národního výboru hl. města Prahy, které se konalo 11. srpna 1952, byli svoláni primáři nemocnice pod Petřínem. Bylo jim sděleno, že sestry boromejky budou z pracoviště odstraněny a na jejich místa budou dosazeny ošetrovatelky civilní. Primáři se dozvěděli, že k odchodu řeholnic dojde až v okamžiku, kdy bude dosaženo dostatečného počtu zdravotnického personálu a také pracovníků do nemocniční kuchyně. Oficiální důvod odchodu měl být ten, že boromejky odmítly přijmout plat a účastnit se postgraduálního školení,⁸⁰ jak už bylo zmíněno výše.

Další den, 12. srpna, se počet civilních sester zvýšil z jedenácti na třicet. Následující den se ukázalo, že lékařský personál není v odmítavém přístupu k řeholnicím jednotný. 13. srpna sdělil jeden z lékařů boromejkám, že dva primáři se rozhodli

76 Bratři františkáni obývali klášter do dubna 1950, kdy museli v rámci tzv. akce K odejít.

77 Tamtéž, s. 183–186, internace v Hejnicích, další vývoj a některé osudy, s. 183–199, 204.

78 J. KAFKA, *V hodině velké zkoušky*, s. 245–286. Kafka rozděluje řeholnice na tolerované (pracující v nemocnicích a sociálních ústavech), internované a vězněné. Uvádí taky různé přístupy režimu k těmto řeholnicím, avšak ve výsledku ani tyto promyšlené přístupy větší nou nebyly úspěšné.

79 Kronika, s. 157–159.

80 Tamtéž, s. 160.

jednat na ministerstvu zdravotnictví, kde prohlásili, že neručí za chod nemocnice, pokud budou řeholnice odstraněny. Museli by totiž pracovat s civilními ošetřovateli, které měly pouze tříměsíční ošetřovatelský kurz a žádnou praxi.⁸¹ Následně bylo oběma primářům předloženo memorandum z července 1952, které podepsala část jejich kolegů, lékařů a lékařek. V dokumentu se hovořilo o důvodech, proč lékařský personál nebude spolupracovat s řeholními ošetřovatelkami. Zdůvodnění bylo takové, že „řádové sestry odmítly zdravotně politické školení a tím daly najevo nepřátelský postoj vůči lidově-demokratickému zřízení“ a „lékařský kolektiv s nimi nebude spolupracovat a žádá o jejich odstranění“.⁸²

Primáři orodující za boromejky byli při své návštěvě ministerstva zdravotnictví seznámeni ještě s dalším memorandumem podepsaným jejich kolegy. Memorandum z 9. srpna 1952 uvádělo, že lékařský kolektiv „si je vědom, že by odstraněním řádových sester vázl provoz nemocnice[,] a tak žádá odstranění všech vedoucích sester, jmenovitě sestry Edigny, odstraněním vedoucích sester by ztratily vliv na mladé sestry a věříme, že by se nám podařilo získat je přesvědčováním“.⁸³ Dva primáři přimlouvající se za řeholnice ničeho nedosáhli.

13. srpna se SM Edigna při jednání v České katolické charitě dozvěděla, že SÚC přikázal odvézt přes padesát řeholnic do charitních domovů a že mladé sestry do třiceti let měly odejít pracovat do továrny. Boromejky dostaly seznam charitních domovů schválený SÚC, aby se domluvily, kam která odjede. Výmluvné je i vyjádření, že „materinec musí být zlikvidován, protože filiálky dostávají direktivy, proto jsou boromejky silné a jednotné“.⁸⁴

Následující vývoj byl rychlý. Ředitelství nemocnice svolalo lékaře, aby jim sdělilo, že boromejky budou v nemocnici zproštěny služby. Jeden z primářů, který se na ministerstvu zdravotnictví boromejek zastal, nyní na ředitelství uvedl, že ho překvapuje vyjádření „podle přání lékařského kolektivu“, protože on je přednosta oddělení, má pod sebou čtyři sekundáře a nikdo z nich o odstranění sester nežádal.⁸⁵ V průběhu dne 13. srpna začalo přebírání nemocnice pod Petřínem, které pokračovalo i 14. srpna. Řeholnice se nadále scházely k bohoslužbám a modlitbám.

Boromejky ještě argumentovaly svou stále platnou smlouvou s ministerstvem zdravotnictví, podle které směly pracovat v nemocnici a měl jim být vyplácen vestiář.⁸⁶ Co se týkalo školení, boromejky by se ho zúčastnily, pokud by šlo o školení zdravotnické, nikoli politické, a pokud by se konalo v prostorách jejich kláštera či

81 Tamtéž.

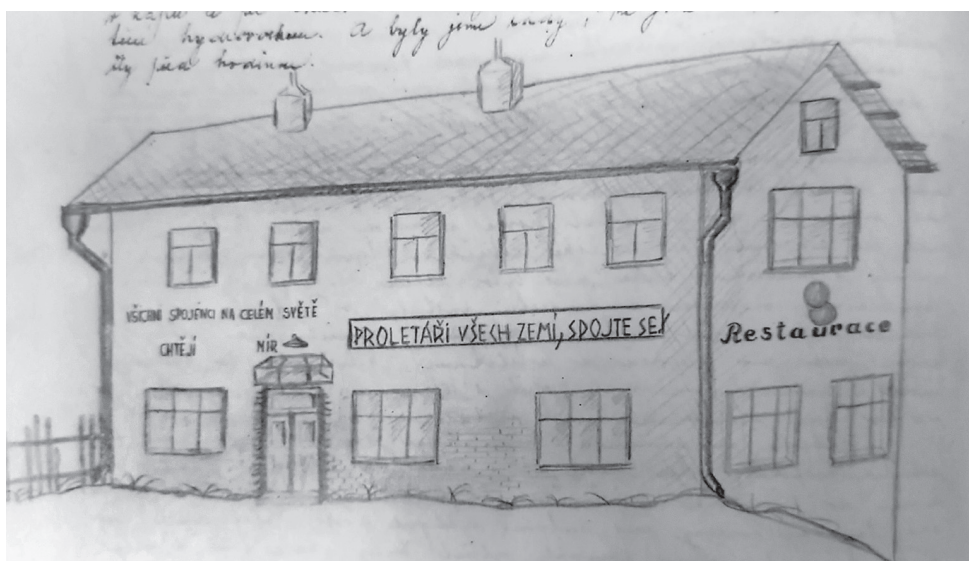
82 Tamtéž.

83 Tamtéž, s. 161.

84 Tamtéž. Boromejky jsou obvykle vnímány jako skutečně jednotné a neústupné. Kafka ve své knize uvádí různé příklady jednání řeholnic, viz J. KAFKA, *V hodině velké zkoušky*, s. 245–286. Obecně však převažuje pohled, že církevní politika státu nebyla úspěšná a k masovému odchodům řeholnic z řádů a kongregací nedošlo.

85 Kronika, s. 161.

86 Vestiář byl řeholnicemi vnímán spíše jako odměna. Nebyl tedy platem. Tato finanční částka sloužila pro úhradu stravy, oděvu a bydlení. Vyplácen byl Kongregaci za všechny sestry, ale disponovaly s ním pouze představené. Jednotlivé sestry nevlastnily žádné finanční prostředky.

Budova bývalé restaurace, v níž sestry bydlely během své práce v Textlenu Trutnov. Kronika sester vyvezených do továrny, Archiv Kongregace Milosrdných sester sv. Karla Boromejského.

nemocnice. Školení se totiž mělo konat mimo Prahu, avšak podle konstitucí kongregace nesmí být řeholnice ubytovány mimo klášter. Jejich argumenty směřovaly také k tomu, že odmítnutí platů přímo ovlivňuje zaměstnání řeholních ošetřovatelek, ale nemůže vést ke zproštění služby a zbavení domova. Sestry prohlásily, že nemocnici neopouští dobrovolně, ale že ustupují násilí.⁸⁷

⁸⁷ Tamtéž, s. 165.

Definitivní odchod z pražského mateřince a nemocnice nastal 15. srpna 1952. Sestry odjížděly po skupinách. Poslední modlitby, mše svatá, svátost eucharistie, loučení se spolusestrami, s pacienty, kněžími, zatím co pod okny i v prostorách nemocnice čekala Státní bezpečnost. Představa přítomnosti mužů, příslušníků StB, v ženském klášteře, kde mají řeholnice klauzuru, a v nemocnici, kde je požadováno klidné prostředí pro pacienty, je sama o sobě vypovídající. První dvě skupinky sester odjížděly do Libče u Trutnova a do Rožďalovic. Ta první, nejmladší generace řeholnic, byla ubytována ve staré hospodě a pracovala v trutnovské textilní továrně. Ubytovaní i pracovní prostředí bylo nevyhovující.⁸⁸ Druhou skupinu tvořily nejstarší sestry, často nemocné. Další řeholnice odjížděly do Strakonice, Prachatic a Hrabic, nemocné sestry pak tam, kde ještě působily boromejky, tj. do pražské vinohradské nemocnice, Mělníku-Podolí, Prčic. Další byly odvezeny na nádraží, odkud pokračovaly do Jiříkova, Plavče, Frýdlantu nad Ostravou, Frýdku-Místku, Mnichova u Vrbna a Vidnavy.⁸⁹

Několik boromejek ještě mohlo v klášteře dočasně zůstat. Dvě z nich, SM Amidea a SM Edigna, dostaly od SÚC příkaz, aby dohlédly na předání veškerého inventáře novému správci nemocnice a na odvoz majetku řeholnic. Na chvíli zůstala ještě domácí představená a ze zdravotních důvodů dvě další sestry. Všechny tyto řeholnice odjely 20. srpna 1952.⁹⁰

A co se stalo s klášterem a nemocnicí pod Petřínem po odchodu boromejek? Lůžkový fond nemocnice se rozšířil právě o prostory bývalého kláštera, v nichž vzniklo například dětské oddělení nebo biochemická laboratoř. V přílehlém kostele sv. Karla Boromejského dál probíhaly bohoslužby. V roce 1962 byl celý kostel vystěhován a byla v něm zřízena lékařská knihovna. V roce 1991 byl boromejkám vrácen, o dva roky později po rozsáhlé rekonstrukci znovu vysvěcen a předán svému původnímu účelu.⁹¹

„NA PŘÍMLUVU VŠECH NAŠICH ZVĚČNĚLÝCH BOROMEJEK...“⁹²

Nelze opomenout rovinu kroniky, která se týká vnímání represí samotnými řeholnicemi do chvíle, kdy od sebe byly odděleny fyzicky. V kronice je zaznamenána promluva Žofie Bohumily Langrové ke komunitě sester, kterou pronesla při svém zatýkání několik chvil předtím, než nuceně opustila mateřský klášter: „Moje drahé děti! Buďte statečné! Jsme křesťané! Nejsem první boromejka, která půjde s policií. Vzpomeňte si na naše francouzské milé sestry! Neplačte, to není křesťanské! Je to vůle Boží, abych s těmito pány odešla. Modlete se za mne, abych Krista Pána nezahladila. Já se budu stále za vás modlit[,] a tak budeme spojeni. Buďte rozumné! Pokud vám

88 Tamtéž, s. 181.

89 Tamtéž, s. 177–178.

90 Tamtéž, s. 178–181.

91 Převezato z e-mailové korespondence se současnou správkyňou archivu sester boromejek s. Fidelis, 11. prosince 2021.

92 Kronika, s. 136.

Pán dovolí, pracujte svědomitě na svých místech! Na přímlovu všech našich zvěčnělých boromejek, všech našich svatých patronů požehnej vás, opatruj ode všeho zlého a ochraňuj všemohoucí a milosrdný Bůh Otec, Syn a Duch svatý. Amen. S Pánem Bohem!⁹³ Kronika dále uvádí, že posvátným aktem pozhnání se nechal strhnout i jeden člen StB, který si klekal a chtěl se pokřížovat. Následně si však uvědomil, že „je úřední osobou, které nepřísluší takové jednání. Proto ihned přerušil začatý kříž“.⁹⁴

Pokud bychom chtěli charakterizovat to, jak boromejky vnímaly těsně poválečnou dobu, počáteční období komunistického režimu a proti nim zaměřenou perzekuci, lze vybrat některé pasáže z celokongregační kroniky, jejichž autorkami a autory jsou generální představená, generální vikárka a různí kněží. Ne vždy lze určit autorství daných úryvků. V textu se objevují i citáty z Bible, citace výroků svatých a jiné náboženské texty. Většinou jde o věty, které měly řeholnice povzbudit a dodat jim sílu do jejich života i práce pro druhé. Jde o podobenství z Kristova horského kázání o světle světa a soli země a o pojmenování řeholních sester jako „léku Božího“. Každá z nich pomáhá uzdravovat tělesné rány a nemoci, ale i mravní choroby duše. Tento ozdravný proces má probíhat uvnitř kongregace a poté i směrem do společnosti.⁹⁵

„Bůh nás postavil do tohoto světa a do této doby. Musíme láskou obejmout i tuto těžkou dobu, i své bloudící bratry a sestry a vykonatí vše, co je v našich silách.“⁹⁶ Na citaci lze rozpoznat konkrétní ukázkou toho, jak řeholnice pracují s vlastní současností. Uvědomují si důležitost svého úkolu právě v této pro ně složité době. Podporují se v oddanosti k milosrdné lásce, své činnosti i péči o potřebné. Povzbuzující tendence je znát i z dalších vyjádření o důvěře v Boha a vytrvalosti v modlitbách. Z dané pasáže lze rozpoznat i to, že boromejky rozlišují dobro a zlo, za nímž vidí konkrétní dobové události, a vnímají svou současnost jako dobu, která pro církve nepřináší nic dobrého.⁹⁷

Při první povolené návštěvě generální představené Žofie Bohumily Langrové ve vězení v Novém Jičíně dne 31. srpna 1952 od ní řeholnice dostaly ujištění, že ztrátou mateřince se nestávají jednotlivými filiálkami, ale stále všechny patří do řeholní rodiny, a že řehole je stejně platná a závazná jako doposud. Sestry by měly (podle slov Matky Bohumily) v souladu s věčnými sliby v této těžké době osvědčit věrnost a pevnost, protože jim chybí několik představených a pojítka mateřského domu. Také je povzbuzuje, aby se uvnitř komunit projevoval duch kongregace, jednoduchost, pokora, láska, vzájemná pomoc a milosrdenství.⁹⁸

Typické pro tento typ pramene je zdůvodnění událostí Boží prozřetelností a Boží vůlí, do níž jsou řeholnice odevzdány. I přes určitou odevzdanost se však zde projevuje také jakási bojovnost proti nesnázím i konkrétním zásahům (například vniknutí StB do nemocnice a kláštera a jejich obsazení v lednu 1952 nebo odpor proti nucenému odchodu z nemocnice v srpnu téhož roku). Podle vyjádření kroniky nemají

93 Tamtéž.

94 Tamtéž, s. 136–137.

95 Tamtéž, s. 1.

96 Tamtéž, s. 3.

97 Tamtéž, s. 3, 9.

98 Tamtéž, s. 203.

řeholnice propadat malomyslnosti — na jejich straně je Kristus, a proto se nemají čeho bát. Ten nakonec vždy zvítězí. Samy sestry však nemají „složit ruce v klín“, ale dále pracovat, protože bratři a sestry ve světě od nich očekávají duchovní pomoc.⁹⁹ Pokud se zvýší nebezpečí, „rozmnožme, zvroucněme modlitby a oběti“.¹⁰⁰ V kronice je uvedena také určitá generalizující pasáž, že sestry ve všech případech „prokázaly hlubokou víru, naprostou odevzdanost do vůle Boží a hrdinnou statečnost v těžkých chvílích života“.¹⁰¹

„Jsme děti Boží, za námi stojí nebeský Otec, lidé nás budou chránit, jen dokud nebude ohrožena jejich vlastní existence pro přízeň vůči nám.“¹⁰² Z této citace lze rozpoznat, že vnímání okolního světa a vztahu řeholnic k sobě samým je opravdu realistické a nepůsobí naivně. Je znát, že sestry nejsou pouze uzavřeny ve své vlastní komunitě, ale vnímají i to, co se děje venku za zdmi kláštera. Boromejky chodí do kostelů ve městech svých působišť a účastní se zde církevních slavností, například Zmrtvýchvstání Páně, Těla a Krve Páně či mariánských poutních slavností,¹⁰³ na nichž se setkávají s laickými věřícími.

Sestry boromejky nebyly a nejsou pouze uzavřenou komunitou, která se nezajímá o politický vývoj v zemi. Ve své kronice zmiňují 25. únor 1948,¹⁰⁴ volby v téměř roce,¹⁰⁵ odjezd apoštolského nuncia Saveria Rittera¹⁰⁶ z Prahy koncem února 1948¹⁰⁷ nebo zakládání akčního výboru v nemocnici pod Petřínem.¹⁰⁸ Popisují i další události jako jednání s biskupy, slib věrnosti republice episkopátem, slavení Božího těla v katedrále sv. Víta v roce 1949 a následné zatčení a internaci arcibiskupa Josefa Berana, téma režimem zneužitá Katolické akce a další zásahy do činnosti církve.¹⁰⁹

* * *

Cílem této studie bylo mimo jiné představit zajímavý pramen. Zkoumání pramenů vzešlých z řeholního prostředí ve 20. století přináší pozoruhodné střípky církevních

99 Tamtéž, s. 4.

100 Tamtéž.

101 Tamtéž, s. 73. K této problematice viz J. KAFKA, *V hodině velké zkoušky*, s. 245–286.

102 Kronika, s. 203.

103 SOkA Kolín, ONV Český Brod, Církevní politika, sledování vývoje církevního života. Zprávy okresního církevního tajemníka 1949–1950, karton č. 472, sign. 460, inv. č. 401, s. 492, a Zprávy okresního církevního tajemníka 1951–1960, karton č. 473, sign. 460, inv. č. 401, s. 211, 165, 116.

104 Kronika, s. 5.

105 Tamtéž, s. 4.

106 Pražský nuncius Mons. Saverio Ritter jmenoval SM Žofii Bohumilu Langrovou v roce 1946 do čela kongregace. O tomto apoštolském nunciu pojednává ve své knize Marek ŠMÍD, *Apoštolský nuncius v Praze. Významný faktor v československo-vatikánských vztazích v letech 1920–1950*, Brno 2015, s. 399–406. Kapitola s názvem „Saverio Ritter v letech 1939–1946 a po roce 1948“.

107 Kronika, s. 6.

108 Tamtéž, s. 6–7.

109 Tamtéž, s. 9, 41, 42, 90, 91.

dějin a pohled na dobu nesvobody ze specifického světa jedné části římskokatolické církve. Kronika sester boromejek tak doplňuje mozaiku vzpomínání určité skupiny společenského spektra na zakladatelské období komunistického režimu.

Předkládaná studie stojí na dvou hlavních pilířích. Jedním z nich je kongregační kronika jako historický pramen, druhým je sledování vztahu státu a církve v poválečné době s ohledem na postavení ženských řeholních společenství. Vztah komunistického režimu a římskokatolické církve po únoru 1948 byl nahlížen především prostřednictvím kroniky bez využití dalších typů archiválií. Řeholní kronika a pohled boromejek na dobové události seznámily čtenáře nejen s životem uvnitř kongregace, ale i s tím, jak sestry vnímaly okolní svět, který se po válce proměnil.

Pokud lze charakterizovat přístup boromejek k novému režimu, půjde o obecnou tezi, kterou bude třeba porovnat s přístupem dalších ženských řeholních společenství. Lze říci, že řeholnice se určitou měrou adaptovaly na nepříjemné podmínky a tento stav se snažily přijímat s pokorou, avšak objevil se také jistý odpor vůči zásahům režimu. Sestry si zvolily strategii, jak se s perzekucí vyrovnávat. Po únoru 1948 rozhodlo vedení boromejek o zrychleném procesu přijímání novic¹¹⁰ — z opodstatněné obavy, že přijímat nové členky bude zakázáno. V některých nemocnicích (z nichž zatím nebyly vypovězeny) se rozhodly soustředit výlučně na ošetrovatelskou službu, minimalizovat komunikaci s místními představiteli režimu a nehovořit s nimi o politice.¹¹¹

Kronika ženského řeholního společenství je specifickým pramenem, k němuž je třeba přistupovat s vědomím toho, jak tento pramen vznikl, kdo ho vytvořil a jaký obraz dějin a existence konkrétního společenství předává. Celokongregační kronika sester boromejek je kolektivním vzpomínáním na dějiny komunity během zakladatelského období komunistického režimu a poskytuje pohled do světa řeholního společenství. Vytváří také obraz mentálního světa autorky či autorek, který se v rámci společenství předává z generace na generaci. Přestože se zasvěcený život ve 20. století (i v současnosti) od předmoderní doby odlišuje, základní prvky stále zůstávají. Právě v tomto ohledu může být výzkum řeholních pramenů podnětný.

Kronika popisuje situaci v pražském mateřském klášteře sester boromejek a v jejich nemocnici. Zakladatelské období komunistického režimu a jeho vztah k římskokatolické církvi a ženským řeholím jsou líčeny pohledem aktérek dobových událostí. Kronika předává informace o perzekuci kongregace jako celku, protože není pochopitelně možné dopodrobna zachytit zkušenosti každé komunity řeholnic působící mimo mateřský klášter. Sestry uvádí vlastní příběh a prožívání doby totality, popisují dějiny kongregace i církevní události a uchovávají duchovní odkaz řeholního společenství z poloviny 20. století.

Existuje několik typů řeholních pramenů pojednávajících o období po roce 1948; jejich výčet v této studii se omezil pouze na kroniky z různých míst, kde řeholnice působily, vzpomínky jednotlivých sester, nekrology a kongregační dokumenty. Možnost vytváření těchto pramenů byla u sester boromejek po roce 1952 přerušena či znesnadněna. Kronika má alespoň tři výpovědní roviny: duchovní, kulturně-historickou a rovinu svědectví o totalitě. Paměť zachycená v kronice je víceúrovňová.

¹¹⁰ V. VLČEK (ed.), *Ženské řehole*, s. 220.

¹¹¹ Kronika, s. 11.

Jde o úroveň celokongregační, tj. všeobecnou, a filiální. Druhá z nich zachycuje dění menších komunit v působitích mimo mateřský klášter v tzv. filiálních domech, případně pracovištích, které tyto domy netvořily (například nemocnice, které nespravovala kongregace).

Vzpomínání na období represe se zprostředkovává generačně a v rámci komunity. Text popisující léta 1948–1952 je výpovědí nejstarší, odcházející generace sester, která vytváří obraz života v totalitě a její prožívání společenstvím řeholnic. Podstatné pro paměť kongregace také je, že v současné době žije již několik generací sester, které znají perzekuci padesátých let již pouze z vyprávění starších řeholnic. Otázkou zůstává, jak se dnes nejmladší boromejky seznamují s dějinami kongregace v období totality. Dá se snad odhadovat, že předávání těchto informací probíhá spíše na bázi osobního rozhovoru.

Jsou důvody pro sepsání kroniky po roce 1948 odlišné od těch z dřívějšího období? Autorka nezkoumala kroniky z předchozích staletí, ale je možné předpokládat, že motivace byla po únoru 1948 ovlivněna perzekucí a znemožněním žít svobodně zasvěcený život. Kronika může být nejen jakýmsi náhradním pramenem pro samotné dějiny kongregace, ale také doplňující archiválií k jiným typům pramenů pojednávajícím o církvi v tomto období, jako jsou dokumenty úřední provenience, bezpečnostních složek nebo zdravotnických a sociálních zařízení či škol, v nichž řeholnice působily.

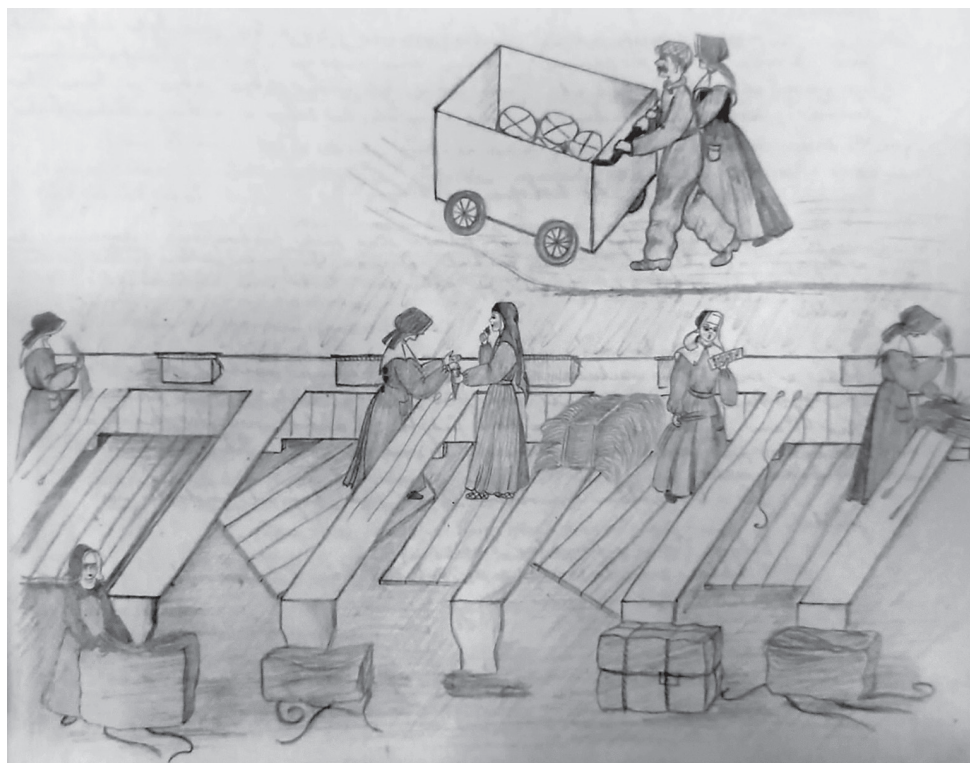
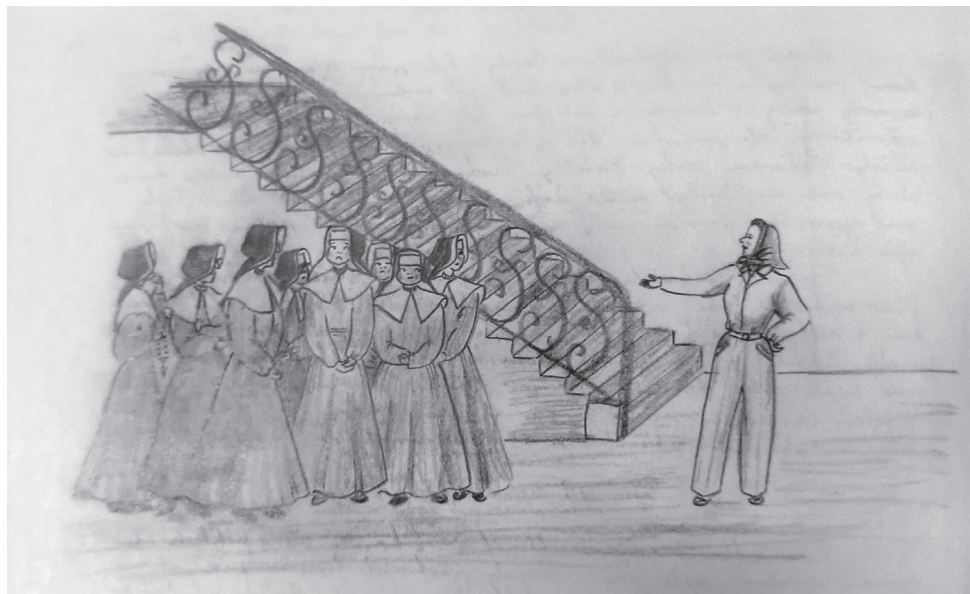
Další otázky, které se nabízejí k prozkoumání, se týkají autorek kroniky. Jaké je sociální zázemí, z něhož tyto řeholnice pocházejí? Jaké to byly ženy a jaké měly další úkoly v rámci řeholního společenství? Jakým způsobem se vybírala a jak se dnes vybírá ta, která bude psát kroniku a shromažďovat informace z dějin kongregace? Nebo si tuto činnost zvolí daná „kronikářka“ sama? Pokud lze odpovědět v rámci řeholní kroniky boromejek, autorka zkoumané kroniky je dobovou aktérkou a pamětnicí, která využívá archivních materiálů kongregace i vzpomínek jiných sester a pomáhá tak utvářet paměť řeholního společenství na dobu totality.

Konkrétněji nebyla v této stati popsána umělecká hodnota kronik, v nichž se nachází básně, texty písní nebo kreslené obrázky. Tyto projevy jsou obsaženy především v kronice sester odvezených do trutnovské továrny. Řeholnice tímto způsobem vytvářely kulturní odkaz, pěstovaly své osobní tvůrčí nadání a radost z této činnosti, která vypovídá o duchovním rozkvětu společenství. Mohlo jít i o určité odreagování od těžkých podmínek v textilní továrně.

Kontinuitu řeholního života lze sledovat v průběhu času i v konkrétní době. Období po druhé světové válce, odchod německých řeholnic a následně komunistický režim znamenaly pro zasvěcený život těžké zásahy. Podmínky po únoru 1948 narušily fungování řeholních společenství — péče o nemocné, práce ve školství a pěstování duchovního života a kultury byly výrazně omezeny. Život v řeholní komunitě byl ztížen a generace sester byly od sebe na dlouhá léta odtrženy. Lze však říci, že církevní politika režimu vůči řeholnicím nebyla úspěšná, protože nedocházelo k masovým odchodům do civilního života.

Skutečnost, že řeholnice během komunistického režimu setrvaly ve službě bližním, zůstaly věrné církvi a svým řeholním komunitám, pomáhaly perzekvovaným osobám a internovaným biskupům, vyvíjely vlastní činnost ve složitých podmínkách,

Řeholnice pracující v textilní továrně. Kronika sester vyvezených do továrny, Archiv Kongregace Milosrdných sester sv. Karla Boromejského.

rozšiřovaly náboženské tiskoviny a pracovaly s mládeží, přinesla římskokatolické církvi značná pozitiva a řeholním společenstvím morální kredit, který si přenesly i přes rok 1989.¹¹²

RÉSUMÉ:

The paper explores the Congregation Chronicle of the Sisters of Mercy of St. Charles Borromeo in Prague relating to the years 1948 to 1952 as a fundamental source shedding light on their activities. It outlines, analyses and interprets, in certain respects, the key themes and perspectives of the chronicle. What is also of special interest is how the nuns themselves perceived the events they lived through, which is reflected in several places in the chronicle. The paper is meant as a first step towards exploring the topic, which deserves further in-depth research.

The Congregation Chronicle of the Sisters of Mercy of St. Charles Borromeo for the years 1948 to 1952 was written retrospectively in the 1970s. The paper characterizes the chronicle in terms of content, attempts to find and analyse certain typical themes in it and also calls attention to other kinds of sources available in the archives of the Sisters of Mercy of St. Charles Borromeo. The paper traces the memory of the congregation as captured in the chronicle in an effort to understand the specific thought world of the nuns who authored it, distinguishing several perspectives (spirituality, cultural history and testimony about totalitarianism). Through the chronicle, the paper also describes some of the events that took place in mid-20th century Czechoslovakia, the relationship between the state and the Church under the communist regime and the persecution that affected one of the components of the Church: the female religious community.

The paper covers the years 1948 to 1952 and discusses the period during which the Congregation of the Sisters of Mercy of St. Charles Borromeo remained a nationally homogeneous community. During the founding period of the communist regime, other chronicles and texts were also produced by nuns of some religious congregations until they were forced to leave their places of work, such as hospitals or schools. These chronicles essentially cover the time when nuns worked in hospitals, social institutions and schools between 1948 and about 1960. However, most of the nuns working in schools had to leave by 1950: as a result, school chronicles span a shorter period of time than the chronicles of the sister communities working in hospitals until, roughly, the end of the 1950s. By the end of the period covered by the paper, i.e. the early 1960s, all nun nurses were to leave hospitals and to be replaced by lay nurses.

Bc. Kateřina Štrofová studuje navazující magisterský program na Ústavu českých dějin Filozofické fakulty Univerzity Karlovy. Zabývá se vztahem komunistického režimu a římskokatolické církve po únoru 1948 s ohledem na působení ženských řeholních společenství ve zdravotnických a sociálních zařízeních zejména v padesátých letech 20. století (katkastrofova@seznam.cz).

112 Jiří HANUŠ, *Vybrané rysy spirituality české katolické církve (1948–1989)*, Soudobé dějiny 14, 2007, č. 2–3, s. 341–353, zde s. 350–351.